

ІСТОРИЧНА БІОГРАФІСТИКА

УДК 94:351. 74 (470+571) (092)

Олександр Терещенко

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СПАДЩИНА І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКОГО БРАТСТВА

У статті здійснена спроба висвітлити ідейні впливи Кирило-Мефодіївського братства на громадсько-політичну та національно-культурну діяльність І. Нечуя-Левицького та охарактеризувати інтелектуальну спадщину класика української літератури через призму національно-культурних орієнтирів, закладених кирило-мефодіївцями, розкрити основні аспекти співпраці Івана Семеновича з членами братства.

Ключові слова: Кирило-Мефодіївське братство, національно-культурне відродження, інтелігенція, етнографія, підручник.

В сучасних умовах побудови в Україні демократичного громадянського суспільства виникає необхідність вивчення традиції поширення західноєвропейських демократичних тенденцій на ґрунті українського національно-культурного відродження, виявом чого стали програмні засади Кирило-Мефодіївського товариства, ідеї та діяльність членів якого зробили значний вплив на становлення наступних поколінь національної свідомої інтелігенції до якої належав І. Нечуй-Левицький, і яка продовжувала реалізацію націотворчих орієнтирів, намічених братчиками, цим і обумовлюється актуальність статті.

Мета дослідження полягає у спробі дослідження ідейних впливів Кирило-Мефодіївського братства на громадсько-політичну та національно-культурну діяльність І. Нечуя-Левицького, проаналізувавши інтелектуальну спадщину письменника.

Серед дослідників, які досліджували проблему інтелектуальної спадщини І. Нечуя-Левицького в контексті ідей Кирило-Мефодіївського братства необхідно виділити таких, як: І. Абрамову [1], М. Возняка [2], Є. Нахліка [3], О. Федорука [4], С. Хавруся [5].

Наукова новизна дослідження полягає у спробі проаналізувати ідейні впливи Кирило-Мефодіївського братства в інтелектуальній спадщині І. Нечуя-Левицького, розкрити значення особистих знайомств та співпраці з братчиками для творчості Івана Семеновича, а також формування його як митця.

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. в Україні розпочинається національно-культурне відродження. Суть цього процесу полягає у відновленні різних сфер (національної, духовної, культурної, мовної тощо) буття народу після їх занепаду. Характерною ознакою відродження було те, що цей процес, зазвичай, спирається на здобутки, традиції та досвід попередніх поколінь. У цьому аспекті й варто оцінювати умови й факт заснування у Києві української політичної організації – Кирило-Мефодіївського товариства (братства). Слушно зауважував з цього приводу О. Бойко, що це об'єднання, з одного боку, стало яскравим свідченням невмирущості політичної традиції обстоювання українського автономізму, з іншого – закономірним виявом загальноєвропейських тенденцій та процесів [6, с. 328]. Своєю активною пропагандою ідей слов'янської єдності та прагненнями до створення загальнослов'янської демократичної федерації кирило-мефодіївці сприяли утвердженню націоналістичної та інтернаціональної свідомості народів [7, с. 145].

Братчики виробили програмні документи, до яких входили: «Статут і правила товариства», написані В. Білозерським, а також «Книга буття українського народу», або «Закон Божий», автором якої був М. Костомаров. [8, с. 48]. Створені програмні документи й закладені в них ідеї Кирило-Мефодіївського товариства продовжили традицію політичного мислення відповідно до тогочасного рівня політичної думки Західної Європи, а сама програма стала платформою українського руху впродовж десятиліть. Масштаби впливу і моральна підтримка кирило-мефодіївців поширились серед інтелігенції та широкого загалу і набрали значного розмаху [7, с. 151].

М. Попович з приводу значення подальшої діяльності братчиків зазначав: «Після повернення з заслань, утворивши ядро міцно організованих Громад, колишні кирило-мефодіївці заклали основу для українського національно-культурного руху, традиції якого не переривалися до 1917 р. ...» [9, с. 91]. Як зауважувала І. Абрамова: «...письменники пошевченківських часів, діячі київської «Громади», перейнявши ідеали Кирило-Мефодіївського братства, розпочали активну рятувальну працю на ниві збереження самобутніх вартостей духовності нації – історії, мови, звичаїв, обрядів та інших фольклорно-етнографічних зразків культури» [1, с. 1].

До когорти національно свідомих діячів українського відродження другої половини XIX ст., які втілювали концепції закладені кирило-мефодіївцями належав І. Нечуй-Левицький, формування якого як митця тісно пов'язане з ідейними впливами та особистою співпрацею з членами Кирило-Мефодіївського братства.

Необхідно відзначити, що з членом кирило-мефодіївського товариства, П. Кулішем був особисто знайомий ще батько І. Нечуя-Левицького – Семен Степанович, який співпрацював з ним у сфері збору фольклору. Український радянський дослідник О. Дей знайшов унікальний запис весільного обряду 1845 р., який зробив Семен Левицький. Цей запис, як зазначав дослідник, потрапив до О. Бодяньського через П. Куліша. Отримав його П. Куліш безпосередньо від записувача – С. Левицького, з яким познайомився під час своїх мандрівок Київщиною. Це засвідчив особисто П. Куліш у № 3 журналу «Правда» за 1870 р. у написаній ним редакційній примітці до оповідання «Данила Медовника, що прозивають Погонцем» (тобто В. Коховського) «Пан Комарчук», тут зазначалось наступне: «Колись давно п. Куліш, їздивши й ходивши пішки по Київщині, спізнався із розумним одним попом сільським. Опісля той піп збирав для п. Куліша між народом пісні, приказки, перекази і т. ін. та й давав переписувати малому синкові, щоб посилати через пошту. Оцей же то синок, набравшись у народу смаку словесного, об'явивсь тепер славним Нечуєм» [10, с.86].

Таким чином, спираючись на датування фольклорного запису обряду весілля, можна стверджувати, що малий Іван Левицький завдяки батьку, був залучений до співпраці з П. Кулішем в період початку становлення братства.

Іван Семенович, вирішивши ступити на літературну стежку, познайомився пізніше особисто з Пантелеймоном Олександровичем, і перейнявся від нього ідеями національно-культурної діяльності, підтримуючи творчі взаємини упродовж наступних років. Про особисте знайомство з П. Кулішем, І. Левицький зазначав: «Довідавшись, що Куліш і Білозерський перебувають на службі у Варшаві, я поїхав до Варшави й дав Кулішеві один із перших моїх творів на перегляд і пересилку до Галичини, в редакцію українського журналу «Правда...» [11, с. 78].

Український радянський дослідник М. Возняк у статті «Куліш як редактор «Причепи» Левицького», звертає увагу на те, що: «Першим твором Нечуя, надрукованим у «Правді» (в чч. 8–13 за 1868 р.), були «Дві московки» й їх очевидно передав Левицький через Куліша для «Правди»... Та П. Кулішеві завдячував І. Левицький щось більше ніж впровадження себе в літературний світ. Доказ цього маємо в автографі І. Левицького першої половини «Причепи», датованому «1868 року 13-го декабря» [2, с.2]. П. Куліш, визначив новий жанр в українській літературі, основоположником якого був І. Нечуй-Левицький, та з цього приводу писав: «...він перший доторкнувся життя нашого товариського та тим поклав засновок до романів соціальних» [2, с. 53].

Сучасні дослідники підкреслюють значний вплив на становлення поглядів І. Нечуя-Левицького одного із провідників національного руху – П. Куліша. Зокрема, О. Федорук стверджував: «Україноцентричний, збудований на підвалинах народознавства й етнографізму, світогляд І. Нечуя-Левицького – письменника, мовознавця, критика значною мірою формувався саме під впливом П.Куліша» [4, с. 283].

І. Нечую-Левицькому судилося завершити задум П. Куліша – переклад Біблії на українську мову. Перші частини своїх перекладів – Книгу Йова, Псалтир – П. Куліш публікував на сторінках літературного журналу «Правда». Знайомство у Відні з І. Пулюєм, вихованцем Віденського університету, видатним фізиком (саме він відкрив промені, які сьогодні називаємо «рентгенівськими»), філософом, богословом, перекладачем, прискорило перекладацьку працю. І. Пулюй, який багато в чому поділяв погляди П. Куліша, на той час уже переклав молитовник для Греко-католицької церкви. Знаючи давні мови: латинь, грецьку, єврейську, він допомагав П. Кулішеві і в його опануванні давніх мов, і в перекладі текстів [12].

Саме в період початку спільної роботи П. Куліша та І. Пулюя над перекладом, І. Левицький знайомиться з їх задумом, про що згадує у листі до О. Огоновського від 24 липня 1890 р.: «За границю я був на другий рік після першої мандрівки і хотів прямувати з Відня в Італію. Я стрівся в Відні з Кулішем, котрий тоді працював з п. Пулюєм над перекладом Євангелія на український язик...» [13, с. 326–327].

Після смерті П. Куліша в 1897 р., І. Пулюй звернувся до І. Левицького з пропозицією продовжити переклад Біблії. Як свідчить дослідник Є. Нахлік, І. Пулюй звернувся до І. Нечуя-Левицького не випадково, тому, оскільки «ще у Варшаві десь наприкінці 1867 у 1868 р. П. Куліш заохочував його пристати до спільної праці над перекладом Святого Письма» [3, с.284].

Процес роботи над перекладом Іван Семенович згадував у листі до П. Стебницького від 15 березня 1899 р.: «...Про переклад св. письма Морачевського мушу сказати, що й досі його не бачив. Був в редакції «Київської старини» і нікого не застав. Оце сьогодні піду вдруге, може застану кого. Але, сказати по правді, чи маю я або хтось інший порушувати текст перекладу без згоди з перекладчиком, само по собі, окрім тих випадків, де переклад зроблено невідповідно

оригіналові? (...). Оце тільки що скінчив переклад «Книги премудрості Соломонової». Ну й набрався лиха! Намудрив цей Соломон – александрійський адвокат, ритор еллінський, ще й до того софіст! Ця кружанина софістики та риторства схожа на промови президентів французьких або мудро-хитрих англійських політиків, що говорять часом не те, що думають, закручують думки в пусті гучні фрази, що й сам чорт їх не розкрутить» [13, с.357–358].

Справа перекладу була завершена і в 1903 р. виходить друком україномовна Біблія. Гонорар, одержаний за переклад Біблії, І. Нечуй-Левицький передав з благодійницькою метою на користь убогих студентів-русинів Львівського університету, кафедру української літератури, яку запропоновано очолити знаменитому авторові «Миколи Джері» і «Хмар» [5, с.7].

Вагомий інтелектуальний доробок І. Левицького в галузі етнографії полягав у тому що під впливом ідей кирило-мефодіївцві, які полягали у вивченні свого народу, його культури, зразком для Івана Семеновича були роботи братчиків у сфері фольклористики.

Авторству І. Нечуя-Левицького належить одна з перших наукових студій у цій царині – «Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. Написав Іван Левицький» [14], у якій він одним із перших спробував подати опис та характеристику не загальнослов'янської, а тільки української міфології. При її розгляді І. Нечуй-Левицький спирався на видання українського фольклору XIX ст. – збірники колядок щедрівок, легенд, переказів, прислів'їв і приказок, різних етнографічних матеріалів А. Метлинського, П. Куліша, П. Чубинського, М. Номиса та ін. Використав він також і власні фольклорно-етнографічні записи з рідної Корсунщини. Ця праця вперше друкувалася упродовж 1876 р. у львівському журналі «Правда» і того ж року вийшла окремим відбитком як передрук з «Правди». Автор виводив українську міфологію ще з дохристиянських часів, розглядав українську культуру в історичному розвитку серед інших слов'янських і неслов'янських культур від її найдавніших витоків як питомо національну [15, с.397]. І. Нечуй-Левицький, продовжуючи наукову традицію М. Костомарова, став одним із першим, хто спробував подати системний огляд української міфології.

Необхідно відзначити, що з автором «Книги буття українського народу» – М. Костомаровим, Івана Семеновича поєднувала також ідея збереження історичної пам'яті українського народу. Щодо формування поглядів на історичне минуле українського народу найбільший ідейний вплив на формування історичних поглядів І. Нечуя-Левицького, на думку дослідників, мали історичні дослідження М. Костомарова. Про захоплення І. Нечуя-Левицького творчістю М. Костомарова свідчить той факт, що він його називав «невсипущим нашим істориком». Крім того, аналіз історичної прози прозаїка свідчить про його знайомство з історичними студіями М. Костомарова [16, с. 12].

І. Нечуй-Левицький був особисто знайомий з М. Костомаровим за посередництвом П. Куліша, про це Іван Семенович зазначав у листі до О. Огоновського від 24 липня 1890 р.: «...Куліш казав мені зайти в Петербурзі до Н.І. Костомарова, взяти в нього рукопис «Первый период казачества» і привезти йому. Я побував тоді у Костомарова і познайомився з ним» [13, с.326]. Про співпрацю, після знайомства з М. Костомаровим, свідчить лист до нього І. Левицького від 26 грудня 1880 р.: «...оце думаю перероблювати «Руїну» (монографія М.Костомарова) для народного читання. Велике спасибі Вам за «Руїну». Коли можна помістити «Миколу Джерю» в збірникові, то я зараз пришлю» [13, с.283].

Важливою сторінкою у інтелектуальній спадщині І. Левицького, спрямованої на збереження історичної пам'яті українського народу, була ідея створити серію книг з історії України, на основі робіт М. Костомарова, у формі художньо-популярних нарисів, які б у доступній для дітей та дорослих формі розповіли про часи, починаючи з доби перших київських князів, про часи Хмельниччини, про добу Руїни, про релігійні та звичаєві відносини в Україні.

У 70-і рр. XIX ст. виходять з друку окремими виданнями, як-от: «Перші київські князі» (1876 р.), «Татари і Литва на Україні» (1876 р.); «Унія і Петро Могила» (1876 р.), «Український гетьман Богдан Хмельницький і козаччина» (1878 р.), «Українські гетьмани Іван Виговський та Юрій Хмельницький» (1879 р.). За визначенням І. Франка, головною ознакою історичних науково-популярних видань І. Нечуя-Левицького була популяризація історичних поглядів М. Костомарова та В. Антоновича. Разом з тим вони були одним із перших систематизованих популярних викладів історії України [17, с.59]. Критика схвально оцінила нариси І. Нечуя-Левицького, визнала за ним право називатися популяризатором найважливіших сторінок з історії України, бо, пишучи «про минувшину для народу, він не прагнув ідеалізувати її, а намагався осмислити стосунок дій та вчинків будь-кого з історичних осіб до буття простих українців. За призначенням історіографічні праці такого типу можна віднести до підгрупи, що мала на меті збагатити читачів спопуляризованими нарисовими життєписами тих чи інших історичних осіб, до певної міри замінивши собою небажані в очах російської імперської влади історичні романи. Цим обумовлювалася форма їх написання: проста, дохідлива, з використанням стилістики народних дум» [17, с.61].

Свій письменницький талант І. Левицький реалізував і в жанрі історичної прози, описуючи сюжети з історії України. І. Нечуй-Левицький – автор двох романів на теми з історичного минулого

нашої держави: «Князь Єремія Вишневецький» та «Гетьман Іван Виговський». Нарис «Український гетьман Богдан Хмельницький і козаччина», що вийшов у Львові 1878 р., послужив основою у процесі підготовки і написання роману «Князь Єремія Вишневецький». Нарис можна умовно поділити на дві частини: перша – «Козаччина» [18, с. 3–38] – присвячена розповідям про козацтво, про українських гетьманів до Хмельницького, про Берестейську унію, повстання під проводом Криштофа Косинського, Северина Наливайка, Тараса Трясила і Павла Павлюка; інша ж, – «Український гетьман Богдан Хмельницький» [18, с. 38–150], – цілком присвячена постаті українського гетьмана-державотворця. Інший нарис, який так само має прямий стосунок до іншого роману «Гетьман Іван Виговський», – «Українські гетьмани Іван Виговський та Юрій Хмельницький» (1879 р.), надруковано у львівській газеті «Правда» у 1878 р. І. Нечуй-Левицький детально не розвинув власної концепції значення гетьманування І. Виговського для історії України, відкрито не виявив власних симпатій чи антипатій, та часто дорікав, що Іван Виговський не зумів повернути до себе народ. У баченні письменника значний внесок зробив гетьман у розбудову незалежної держави, першим виступивши проти московського віроломства, проти порушення духу певної паритетності Переяславської угоди [17, с.62].

Таким чином, вагомою складовою спадщини І. Нечуя-Левицького стали історико-популярні нариси для пересічних українців, у яких висвітлюється минуле з історії України у формі поширеного у той час видання – «книжечок-метеликів», які слугували засобами самоосвіти широкого загалу, оскільки система освіти самодержавної Росії унеможлиблювала об'єктивне вивчення історії українцями, а ідея просвіти простого народу була стрижневою в ідеях та діяльності кирило-мефодіївців. Також значної уваги потребують історичні романи І. Нечуя-Левицького, присвячені центральним етапам існування Гетьманщини, джерельний матеріал яких склали праці кирило-мефодіївця М. Костомарова.

У сфері суспільних відносин статут Кирило-Мефодіївського товариства особливу увагу звертав на необхідність ліквідації соціальної нерівності та її особливо потворного прояву – кріпацтва. Восьмий пункт «Головних правил» відзначав, як одну з цілей братства те, що «Товариство буде старатись заздалегідь про викорінення рабства і всякого приниження нижчих класів, рівним чином і про повсюдне розповсюдження грамотності» [19, с. 152].

Просвітництво широкого загалу визнавалось головним засобом досягнення мети, яку ставили перед собою члени Кирило-Мефодіївського товариства. В інтелектуальній спадщині І. Нечуя-Левицького значний доробок становить матеріал, спрямований на освіту українського народу, крім згаданих історико-популярних нарисів у формі «книжечок-метеликів», Іван Семенович, як педагог з багатолітнім стажем, використав свій досвід у підготовці підручника з української мови, що цілком відповідало ідейним цілям кирило-мефодіївців. У 1911 р. І. Нечуй-Левицький розпочав роботу над граматику української мови. У листі до М. Коцюбинського від 9 січня 1913 року Іван Семенович повідомляв: «Оце скінчив першу частину української граматики (Етимологію) і зараз пуцу в друк» [13, с.490]. У серпні 1914 року в київські магазини Черепковського і Тушинського надійшли перші 200 примірників «Граматики українського язика» [20], ч. 1 (Етимологія) І. С. Нечуя-Левицького. Підручники видавались на особистий кошт автора. Друга частина підручника «Синтаксис» [21] – виходить дещо пізніше, близько кінця 1915 р., хоча титульна сторінка датована 1914 р. Таке припущення можемо зробити на підставі листа І. Нечуя-Левицького до М. Лободовського, редактора харківської газети «Порада» від 2 травня 1915 р., у якому він повідомляв, що «вже закінчив писати «Синтаксис», але друкування його затримується, бо в типографі забрали всіх молодих наборщиків, і зосталось трохи старих, так що вони не встигають набирать» [22, с.496].

Обидві частини підручника («Етимологія» і «Синтаксис») призначалися для учнів двох нижчих класів гімназій і трикласних народних шкіл. Вони користувалися значним попитом, швидко були продані й автор почав готувати друге видання. Виходу в світ другого видання граматики І. Нечуя-Левицького перешкодили події 1917 р. [23, с.33]. Сучасна українська дослідниця Н. Побірченко звертає увагу на те, що підручники видатного письменника, педагога, привернули до себе увагу не тільки спеціалістів, а й широку українську громадськість. Дуже схвально поставився до цих видань відомий учений, українознавець А. Кримський [23, с. 33]. Високо оцінив цю працю письменника і М. Лободовський. Він збирався писати на цей підручник рецензію, про що Іван Семенович згадував у листі до нього від 21 травня 1915 р. «Ви хочете писати рецензію на мою «Граматику українського язика».. Це добра була б річ, якби Ви написали.. Та згадали за статтю, в котрій зроблені мною виводи з «Словаря». Може б котрась харківська газета і згодилась надрукувать» [13, с. 496].

Отже, в основі формування І. Нечуя-Левицького, як національно-культурного діяча, була реалізація основних ідей Кирило-Мефодіївського братства, члени якого заклали національні орієнтири для української національно свідомої інтелігенції. Ідейні впливи членів братства мають значне відображення в інтелектуальній спадщині І. Нечуя-Левицького, який достойно продовжував розпочату братчиками роботу служіння українському народові.

Список використаних джерел

1. Абрамова І. До питань атрибуції світогляду І. С. Нечуя-Левицького / І. Абрамова // Вісник Запорізького державного університету. – 2001. № 1. – С. 1–4.
2. Возняк М. Куліш як редактор «Причепи» Левицького / М. Возняк // Записки НТШ. – Л., 1928. – Т. 148. – С. 1–54.
3. Нахлік Є. Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель: Наукова монографія: У 2 Т. / НАН України. Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка. Серія «Літературознавчі студії». Вип. 11/12; Міжнародний фонд Пантелеймона Куліша. – К.: Український письменник, 2007. – Т. 2: Світогляд і творчість Пантелеймона Куліша. – Вип. 12. – 462 с.
4. Федорук О. Невідомий лист-спогад І Нечуя-Левицького про П. Куліша / О. Федорук / П. Куліш: Матеріали і дослідження. – Львів – Нью-Йорк. – 2000. – С. 420.
5. Хаврусь С. Нечуй-Левицький – перекладач Біблії / С. Хаврусь // Літературна Україна. – 2001. – 6 грудня. – С. 7.
6. Бойко О. Д. Історія України: посібник / О. Д. Бойко. – 2-ге вид., доп. – Київ: Академія, 2002. – 656 с.
7. Сорочук Л. Культурно-просвітницькі ідеї Кирило-Мефодіївського товариства / Л. Сорочук // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Культурологія. – 2012. – Вип. 10. – С. 142–152.
8. Варич А. Утворення та діяльність Кирило-Мефодіївського товариства / А. Варич, В. Дьяченко, А. Савич // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: тези доповідей Міжнар. наук.-теор. конф. студ. і аспір., м. Харків, 8–9 квітня 2014 р. / редкол. Л. Л. Товажнянський та ін. – Харків: НТУ«ХП», 2014. – 491 с.
9. Попович М. Культура: ілюстр. енцикл. України / М. Попович. – К.: Балтія Друк, 2009. – 184 с.
10. Дей О. Весілля, записане 1845 року батьком Івана Нечуя-Левицького / О. Дей // Народна творчість та етнографія. – 1972. – № 2. – С. 85–100.
11. Шенрок В. П. А. Куліш: Біограф. очерк / В. Шенрок. – Київ: тип. Ун-та св. Володимира АО Н. Т. Корчак-Новицького, 1901. – 255 с.
12. Матвієнко І. Біблія рідною мовою [Електронний ресурс] / Матвієнко І. – Режим доступу: <http://risu.org.ua/ua/index/exclusive/kaleidoscope/8054/>
13. Нечуй-Левицький Іван Семенович Зібрання творів: у 10 т. / редкол. Н. Є. Крутікова (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 1965–1968. Т. 10: Біографічні матеріали. Статті та рецензії. Фольклорні записи. Листи / ред. тому М. П. Комишанченко, упоряд. та прим. В. І. Мазного, Ф. К. Сарани, Ф. Ф. Скляра. – 1968. – 587 с.
14. Нечуй-Левицький І. С. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології / І. Нечуй-Левицький. – К.: Обереги, 1922. – 88 с.
15. Гончарук В. Уявлення наших предків про небесні світила – основа української міфології (за працею І. Нечуя-Левицького «Світогляд українського народу») / В. Гончарук // «Іван Нечуй-Левицький: постать і творчість»: Збірник праць Всеукр. наук. конференції, 25–27 вересня 2008 р.: до 170-річчя з дня народження І. С. Нечуя-Левицького / М-во освіти і науки України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, Осередок Наук. т-ва Шевченка в Черкасах. – Черкаси, 2008. – С. 395–400.
16. Волинець Ю. Постать Богдана Хмельницького в нарисах Миколи Костомарова та Івана Нечуя-Левицького / Ю. Волинець // Літературознавство. Фольклористика. Культурологія: Наук. зап. каф. укр. л-ри та компаративістики. – Вип. 8. – Черкаси: вид. Ю. Чабаненко, 2009. – С. 10–18.
17. Калинчук А. Історичні романи І. Нечуя-Левицького: особливості поезики / А. Калинчук / І-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Київ: Четверта хвиля, 2012. – 164 с.
18. Нечуй-Левицький І. С. Князь Єремія Вишневецький; Гетьман Іван Виговський: Історичні романи / Упоряд., передм. й приміт. Р. С. Мішука. – К.: Дніпро, 1991. – 510 с.
19. Кирило-Мефодіївське товариство: У 3-х т.т. – К., 1990. – Т. 1. – 544 с.
20. Нечуй-Левицький І. С. Грамматика українського язика: частка I (етимологія) / І. С. Нечуй-Левицький. – К., 1913. – 164 с.
21. Нечуй-Левицький І. С. Грамматика української мови: частка II (синтаксис) / І. С. Нечуй-Левицький. – К., 1914. – 94 с.
22. Побірченко Н. Проблеми виховання підростаючого покоління в педагогічній спадщині Івана Нечуя-Левицького: монографія / Н. Побірченко / – Умань: РВЦ «Софія», 2008. – 184 с.
23. Побірченко Н. Цікава знахідка: пед. діяльність І. Нечуя-Левицького / Н. Побірченко // Дивослово. – 1994. – № 3. – С. 32–34.

Александр Терещенко

**ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЕ НАСЛЕДИЕ И. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦКОГО
В КОНТЕКСТЕ ИДЕЙ КИРИЛЛО-МЕФОДИЕВСКОГО БРАТСТВА**

В статтє предпринята попытка осветить идейные влияния Кирилло-Мефодиевского братства на общественно-политическую и национально-культурную деятельность И. Нечуя-Левицкого и охарактеризовать его интеллектуальное наследие через призму нациокультурных ориентиров, заложенных кирилло-мефодиевцами, раскрыть основные аспекты сотрудничества Ивана Семеновича с членами братства.

Ключевые слова: Кирилло-Мефодиевское братство, национально-культурное возрождение, интеллигенция, этнография, учебник.

Olexander Tereshchenko

**INTELLECTUAL HERITAGE I. NECHUY-LEVITSKY IN THE IDEAS
CYRIL AND METHODIUS BROTHERHOOD**

Article an attempt to highlight the ideological influence of Cyril and Methodius Brotherhood on socio-political and ethno-cultural activities I. Nechuy-Levitsky and describe the intellectual heritage of classic Ukrainian References in the light of guidelines laid natsiokulturnyh Cyril and Methodians, reveal key aspects of cooperation with members of the I. Nechuy-Levitsky fraternity.

Key words: Cyril and Methodius Brotherhood, national and cultural revival, intellectuals, ethnography, textbook.

УДК 94(477–25):378 «18»

Ольга Тарасенко

ШТРИХИ ДО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПОРТРЕТУ ІСТОРИКІВ УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА – В. ДОМБРОВСЬКОГО, М. КОСТОМАРОВА, П. ПАВЛОВА

Розглянуто соціокультурний портрет істориків кафедри російської історії університету Св. Володимира – В. Домбровського, М. Костомарова, П. Павлова. Досліджено, що у кінці 30–60-х рр. XIX ст. своєю викладацькою, науковою, громадсько-просвітницькою діяльністю В. Домбровський і М. Костомаров сформували перший період, а П. Павлов – другий період створення школи істориків університету Св. Володимира XIX ст. Встановлено, що своєю різноплановою діяльністю В. Домбровський, М. Костомаров, П. Павлов продемонстрували культ знань, високу ерудицію і загальну культуру, прагнення творити, фахово навчати талановитих вчених і виховувати широко й неупереджено мислячу молоду генерацію громадян, надихали оточуючих вивчати історію та культуру рідного краю, що сприяло започаткуванню традицій школи істориків університету Св. Володимира загалом.

Ключові слова: соціокультурний портрет, університет Св. Володимира, В. Домбровський, М. Костомаров, П. Павлов.

Для поколінь студентів, які вчилися в університеті Св. Володимира у кінці 30–60-х рр. XIX ст., для освічених киян, а також для усіх тих, хто досліджував історію вищої освіти і науки першої половини і середини XIX ст., історію університету Св. Володимира та життя Києва того часу імена викладачів-істориків кафедри російської історії – Василя Домбровського (1810–1845 рр.), Миколи Костомарова (1817–1885 рр.), Платона Павлова (1823–1895 рр.) – назавжди залишилися у вдячній пам'яті та пошануванні.

Вивчення соціокультурного портрету В. Домбровського, М. Костомарова і П. Павлова дозволить дослідити історію формування та становлення школи істориків університету Св. Володимира у XIX ст., глибше осмислити життя, наукову, громадсько-просвітницьку діяльність зазначених істориків у започаткуванні ними традицій школи істориків, усвідомити спадкоємність традицій школи істориків університету Св. Володимира XIX ст. в цілому.

У біографічному словнику професорів та викладачів університету Св. Володимира, виданому у 1884 р. за редакцією В. Іконнікова [1], вміщено інформацію про життєвий шлях, викладацьку та наукову діяльність В. Домбровського [1, с.182–186], М. Костомарова [1, с.283–297], П. Павлова [1, с.533–537]. Становленню та розвитку історичної освіти і науки в університеті Св. Володимира у 1834–1884 рр. присвячена монографія О. Тарасенко [2], яка висвітлила внесок наукової школи істориків закладу у становленні історичної освіти і науки [3–4], до 175-річчя закладу пошанувала означених істориків [5], проаналізувала спогади про істориків університету Св. Володимира [6–9].

Діяльність В. Домбровського у Київській археографічній комісії описав О. Левицький [10], внесок вченого у її становленні та всю її історію дослідив О. Журба [11–12], діяльність вчених університету Св. Володимира у Київській археографічній комісії у 50–80-х рр. XIX ст. розглянула автор цієї статті [13], яка окреслила творчий портрет В. Домбровського [14], висвітлила його викладацьку і наукову діяльність у період започаткування викладачем першого періоду становлення школи істориків університету Св. Володимира [15], проаналізувавши його праці «Острожская старина» [16], «Луцк» [17], «Очерк г. Чернигова в его области в древнее и новое время» [18], «О кременецком замке» [19]. Спогадами про історика поділився російський поет, перекладач, видавець М. Гербель [20].

Вивченню життя, наукової і громадської діяльності М. Костомарова присвятив своє життя Ю. Пінчук [21], який проаналізував життя М. Костомарова у Києві у 1844–1847 рр. [22]. Особистості М. Костомарова присвячена стаття у збірці «Сто найвідоміших українців» [23]. Про роботу історика в університеті Св. Володимира відзначено у рубриці «Незбутні постаті» Київського університету [24]. Про життя і працю у Києві згадував у автобіографії М. Костомаров [25]. Його етнографічну працю «Славянская мифология» [26] і роботу вченого як етнографа, фольклориста, літературознавця проаналізували В. Науменко [27], П. Попов [28], М. Яценко [29]. Участь М. Костомарова у Кирило-Мефодіївському товаристві висвітлив Я. Козачок [30]. Спогади про історика залишив М. Ге [31]. Діяльність вченого в Київській археографічній комісії описав О. Левицький [10] та автор цієї статті [13], яка розглянула особистість вченого у контексті